

FILLÉRTÁR

mindennemű közhasznú ismeretek terjesztésére.

41.)

Kijön minden szombaton



(December 6-kán 1834.)

Gibraltár.

Ez egy sziklás, a' tenger' színétől 1400 lábnyi magasságra nyuló fokhegy *Andaluxia'* spanyol királyságnak déli csuuccán. Éjszaktól dél felé 7—8 mf. hosszú, legnagyobb szélessége pedig $1\frac{1}{2}$ angol mértföldnyi; mindenütt meredek, némelly helyen függőleges irányu; mind természet mind mesterség által megvíhatatlan erősségük az angoloknak. Neve az arabs *Gibbel an Tarif* szóból származott, minthogy *Tarif Abenzaca*, *Walid* kalifa' vezére, az araboknak Spanyolországba ütésökkor 711 ezen a' régiek előtt is nevezetes helyen kötött ki legelsőben, 's az ennek tövénél feküdt *Heraklea* várost meghódítá, melly nevét kétség kívül a' *Herkules'* oszlopa' mondájának köszönhetette. A' hegyről és Gibraltár erősségről neveztetett az attól nyugot felé eső város és tengeröböl mint az Afrikát Európától választó tengerszoros is, melly $7\frac{1}{2}$ mértföld hosszú és $1\frac{1}{2}$ széles. A' város 12,000 lakosával, mellynek kikötője nagyon kedvező a' kereskedeésre, sokat vesztett jólétéből midőn *Cadix* 1829 szabad kikötővé lön. Az erősség' fentartása 40,000 font sterlingbe kerül évenként, őrsége igen számos és erős. II *Ferdinand* kastiliai király visszavevé 1302 Gibraltárt az araboktól, de 1333 ismét elfoglalák azok, ujlag elvesztvén 1462 midőn IV *Henrik* kelt fel ellenök.

A' hegy' éjszaki oldalán feküdt várnak, melly maurusi építészet szerint háromszoros falal volt körülveve, legfelsőbb fala még most is áll a' város' vedelmére, ha a' szárazai oldalról álgyszatnák. A' legalsó falak' helyeit nagy pattantyusáncz foglalja el az éjszak felé vivő kapu' vedelmére. A' második fal' helyén magánosok' portékaházaik telepítettek le.

Speckel földmérő Straszburgból *Károly* király alatt megváltoztatá a' régi mór erősséget,

európai vár' alakjára vonván. A' spanyol örökösödési háboruban aug. 4. 1704 kénytelenek valának a' spanyolok az angol admirál *Rook*-nak és a' darmstadti herczeg *György*-nek, császári altábornoknak és katalóniai alkirálynak, feladni Gibraltárt, kik váratlanul jelentek ott meg ugyanazon esztendei májusban. *Anjoui Fülöp* király october 12. 1704 10,000 emberrel támadtatá meg szárazai oldalát, hol a' vár egy keskeny homokos föld-benyulás által összekötetésben van a' szárazzal; de azt úgy megrakták az angolok pattantyúval, hogy a' spanyolok ezen részét az erősségnek *porta del fuego*-nak (tűzkapunak) nevezték. Ez alatt *Popecz* admirál 24 hajóval lödözteté tengeri oldalát. Már csaknem véginségre jutván, szerencsére még korán kapott segítséget *Leake* admirális alatt az angol-holland flotta által. Szárazai oldalának bezárása minden siker nélkül tartott az *utrechtii* békekötésig 1716. Azóta semmit el nem mulasztott Anglia Gibraltár' győzhetetlenné tételére, minthogy a' középtengeri kereskedeésnek bástyája. De minthogy a' hely' fontosságával Spanyolország' érdeke is mindig nőtt annak visszafoglalására, mart 7. 1727 ostrom alá vétették; Spanyolország 2 millio font sterlinget költött a' visszavevésre, de hiában. A' *sevillai* békekötésben minden jogairól le kellett mondania, de nem mulasztá el minden bevitelt a' várba szoroson megtiltani 's azt a' mindig jobban erősített st. *rochi* és *algezirasi* vonallal egészen elvágni a' száraztól. De annyival könnyebb volt a' lakosokat és őrséget a' tengeri oldalról ellátni, mivel magában a' sziklában egy édes forrás buzog, 's a' sziklaüregekben a' legtisztább és ihatóbb viz gyül össze. Tehen, juh, kecske mindig zöldelő táplálatot lel a' sziklabérczeken, azon kívül minden darabka termő föld sokféle, részint vadontenyésző, részint ültetett gyümölcsfákkal rakva.

Az 1779 Spanyol- és Angolország közt kiüött háboruban újra megpróbálák a' spanyolok Gibraltár' visszafoglalását. Már 1775 Elliot lön kormányzója Gibraltárnak. Spanyolország szövetségbe lépven Franciaországgal, részt vett az angolok és éjszakamerikaiak közötti háboruban, 's még ezen háboru előtt mind vizen mind szárazon bezárta Gibraltárt. Több mint három esztendő alatt minden készület megtéetett azon ostromhoz, melly a' háboruk' történetében egyik legnevezetesebb. 1782-iki juniushan Crillon herceg, fő parancsnoka a' spanyol seregnek, megjelent Gibraltár előtt, együtt lévén vele minden francia királyi hercegek a' táborban; 30,000 francia és spanyol állott a' hegy alatt. Tíz uszó batteria volt az elfoglalást végrehajtandó, 's ugy be volt fedve, hogy golyó 's bomba semmi kárt nem tehetett benne, öszvesen valami 400 álgyu hordván magával; minden álgyu' védelmére 36 ember vala számítva. Szeptember' 13-kán közeledtek az erősséghez 's az abban volt legénység (rabok, kiknek 200 livre penzio ígértetett, ha kötelességüket hiven teljesítik) elkezdett tüzelni. Elliot izzó golyókkal akarván lövetni a' batteriákat, nem tudta miképen készíttesse azokat elegendő számban, mig egy német kovács *Schwaenkendiek* ki nem segíté a' zavarból, ahoz való kemenczét állítván. 4000 tüzes golyónál több záporozott most az ellenséges batteriára. Már délután a' fő- 's két uszó batteria füstölgött; hijában igyekezett az ellenség oltani a' tüzet és bedagatni a' lyukakat; éjjeli 1 órakor 3 bateria lángolt már, 's többek elkezdettek égni. Hiában adatott jel a' spanyol flottának; ez nem mehetett a' batteriák segítségére, hanem csak maga emberinek szabadításán igyekezett. De 12 álgyus ladik futván ki az erősségből *Curtis* kapitány alatt, az ostomlók' ladikjainak előközeledését meggátálá, 's egyszer'smind keményen lövődözé az uszó batteriákat. Napkeltekor lehetett látni mint kiabált az uszó batteriák' legénysége lángok között segedelemért. Ekkor az ostromlottak magok siettek segítségre akármily veszedelmes volt is, minthogy a' megtüzesedett álgyu' golyói 's a' szakadozó batteria' tüzes üszkei repkedtek elejökbe; *Curtis* maga' 's emberei' élte koczskáztatásával megszabadított 13 tisztet, 344 közembert. Egy fő megtámadást a'

szárazai oldalról is semmivé tett Elliot, és mivel ezen kívül egy szélvész nagy károkat tett a' spanyol flottában, november' közepétől fogva csak bezárassá változott az ostrom, mellynek a' *versaillesi* béke vetett véget január' 20. 1783, újra megerősítvén Angliát birtokában. Az angol király Elliotot a' Bath rendével ajándékozá meg, melly azon helyen függesztetett nyakába, hol az ellenség' tüzének kiteve magát az oltalmazást intézgeté. A' Gibraltárban volt 3 hadsapat ezredi zászlót kapott ezen felirással: „*Elliottal hir és diadal.*“ Elliot maga ezüst emlékpénzt veretett a' király' helybenhagyásával, és minden jelenvolt katonának egyet egyet ajándékoza. Többe került 74 millio tallernál a' két főhatalomnak ezen vár feletti veszekedés ez' idő alatt. Azóta a' spanyol, angol és részint francia háborukban csak legfeljebb szárazai oldaláról záratott be.

A' mexikói asszonyok.

Ezen dámák általában alacsonyok, de ékes termettel, parányi lábacskával és igen szép hajjal tűnnek ki. Járásuk könnyű 's kellemes, kivált a' spanyol öltözetben, mellyet reggelenként még most is viselnek. Fogaik ritkán szépek, mert mint a' spanyolnék korán elrontják ezen drága ékességüket az édességgel. Színök oly fehér, de oly életnélküli is, mint a' viasz. Szél és nap ellen a' legnagyobb gondal őrizkednek. Gyakran használják a' fürdőt, de csak egyedül is ez az, mi által testök' tisztaságát fenntartják. A' füzény csak most kezd nálók divatba jönni. Egészségök hihetőleg fog ez által szenvedni, ha mellyök nyer is valamit szépségben.

A' mexikói hölgyek koránt sem neveltetnek szorgalmatos jó házi asszonyoknak. A' tűnek azon kevés munkája, mellyhez értenek, csupán időöltésre való. A' legkisebb dolog is igen sok időbe kerül nekik. A' finom neveléshez tartozik, olvasáson 's íráson kívül, francziául tudni 's táncolni. A' táncot szenvedelmesen gyakorolják, de nagy tökélyel is, mert sok oly táncosné van köztök, ki operáinkban a' leg-hiresbeket is elhomályosítná. Nekik semmi

olyas kötelességek nincsenek, mint más országbeli asszonyoknak. A' házi gondot kizárólag az ángyok és nagyanyák viszik. A' kereskedő felesége soha sem megy a' boltba és semmiképen nem egyveledik házi foglalatosságba. Az önmagáért gondoskodás, öltözés, buzgólkodás, látogatás, sétálás, bevásárlás, fondorkodás foglalatosságot jelent egész nap'. Szorgalmasan jár mindennap misére, 's öltözete mindenkor fekete ruha, egy kis veres sállal és a' mantillával, melly utolsó legdrágább öltözeti darabja; az előkelőbb dáma ennek nagyobb drágaságáról ismertetik meg. Fejér vagy testszínü selyem harisznnyak és csinos cipők atlatzból még inkább ékesítik apró lábaikat. Fekete hajukban magas fésüt hordanak békateknőből; alacsony növéseköt ez által igyekezvén egykissé magasítani. Legtöbb gondot és időt hajukra fordítanak. Igen gyakran mosogatják fejüket szappanos vízzel, hogy mindenkor tiszta legyen, mosás után gyékényre fekszenek elzúlálván hajukat, hogy magától megszáradjon. Ekkor kezdődik a' szobaleány' terhes foglalatossága. Ennek meg kell szabadítania urnéja' fejét bizonyos apró vendégektől, mellyeket szándékosan nem pusztítanak ki egészen, hanem mindig elegendő számmal hagynak meg, hogy a' dámáknak gyakran legyen gyönyörűségek ezeket gyilkolgatni 's az öntisztogatás minden jutalom nélkül ne essék.

A' napnak második része új öltözetet kíván, és ekkor jönnek elő a' francia módok. De szerencsétlenségre nem bírnak a' párisi nők' izlésével. A' mexikói nő inkább tekint ragyogó ékre, mint arra, mi illik leginkább hozzá. A' sok virág, toll és drágaság miatt, mellyekkel magokat beaggatják, inkább kaczer-asszonyoknak lehetne őket tartani, mint nagyrangu személyeknek. A' sáll igen nagy divatban van, 's ezt inkább fejen hordják mint vállon, ugy a' mantillát is. Az áhíthatosság és gyónás' óráján kívül minden többi időt látogatással vagy az erkélyen állongással töltönek el. Egyik fő dolguk gyermekeiket ékesgetni, de fájdalom, jó 's alkalmas ruhára legkevesb ügyelet vagy, oly köntösbe szorítatván, a' szegény gyermekek melly minden mozgást megakadályoz; azon kívül szüleik' tagjáratását és állását kénytelenek majmolni. Nincs nevetségesb mint ezen sennorokat *en miniature* látui, kik lenyomatván a' sok

ruhától, kezökben legyezővel egy más köpenyeges báb által vezetgettetnek.

Ebéd után meglátogatják a' mexikói nők a' kereskedő boltokat és sétahelyet; társaságba csak 9 óra után mennek. A' vendégek ott nincsenek egyvelgest, hanem a' dámák egy oldalon ülnek, a' férfiak pedig másikon különböző csoportokat képeznek. Az idegen azt gondolhatná, hogy itt a' legnagyobb becsületesség és legszorosabb erkölcsiség uralkodik; pedig ha az intrigák nem oly nyilván üzetnek is mint Franciaországban, azért nem kevésbé munkások itt is azokban. Egy tekintet elég szerelemnyilatkoztatásra, melly a' legyezőnek egy mozdításával elfogadtatik vagy visszavetetik. A' legyező telegraphi szerepet játszik itt, mellyet az asszonyok szünetlenül használnak, a' legérhetőbben fejezvé ki vele minden gondolatot. Szerelmes levelkéket 's ajándékokat az ékárosnék (marahande de modes) által küldözgetnek azután, kik egyúttal mindent tisztába hoznak a' felek közt. A' légy-ottak (rendezvous) reggel szoktak történni. Az asszony csaknem egészen elbujik mantillájába, mikor oda megyen. Egykor, ugymond az előadó, egy ismerősnémet találtam így; azt hittem, köszöntenem kell; de még azon estve derekasan megleczkéztetett érte: „Vigyázatlan, hát nem látott vagy egészen *topada* (beburkolt) voltam? Csak az mentheti ki önt előttem, hogy szokásainkat nem ismeri; de ezentúl valahányszor egy *topada* asszonyt lát, őrizkedjek azt megszólítani.

Egyébiránt minden szeretkezés nagyon sokba kerül itt. Akármily tündöklőnek láttassék is valamely kaland, az önszeretet mindenkor megaláztatik utána. A' grófné vagy a' gazdag polgárné, ki egy estve kimondhatatlan gyengédséggel fogad el, nem mulasztja másnap reggel pénzt kérni kölcsön, mit a' finom életmód megtagadni nem enged. A' camarera (komorna), ki ezen alkudozást viszi, oly summát kíván, melly urnéja' rangjához illik, 's a' gavallér' szemét tele hajtja könnyel. A' mexikói dámák szinte oly nagy szabadságban részesülnek mint a' francia nők. A' szorgalmas udvarlás, a' tisztelet és becsbentartás, mellyel nekik adóznak, azt mutatják, hogy még uralkodnak, mit az európai nők, mint látszik, elvesztének az utóbbi század' végével. Eleinte semmi örömet nem

találhatni a' mexikói társaságokban, míg az ember meg nem szokja; de azután sok háznál oly dicső 's felséges lény találtatik, ki a' párisi mulatságos köröket is elfelejti.

Ha a' mexikói dáma naponnan kimegy, kísérteti magát, de soha sem vezeteti. Csak estve felé engedi meg, hogy az ember kezét nyujtsa neki, egyik utczából másikba fordulásra vagy valami lépcsőn felsegítésre. Gondosan kell vigyázni, hogy a' gyalogútnak belső része jusson neki. Az estvéli sétán a' piaczi folyosók alatt minden megfordulásnál változtassa helyét a' vezető, hogy az mindenkor a' folyosó külső széle felé essék, és a' dáma meg ne lökettessék. Azon rendkívüli visszatartózkodás, mellyet a' nők társaságban mutatnak, szembetűnő ellenkezésben áll szabad szólásmódjokkal. Néha oly szavakkal élnek, mellyek az idegen' fülét megsértik. Ők minden dolgot egyenesen megneveznek, ellenben elpirulnak a' palástolt czélzásoknál. Ha négy szem közt beszélgetnek, szenvedélyeiket egészen kifejezik; enyelegnek és tulságos kifejezésekkel élnek, mint a' napkeletiek. *Estrella de mi alma* (lelkem' csillaga) *Antorcha de mi vida* (életem' fáklyája) *Hijon de mi corazon* (szívemnek fia) közönséges kifejezései a' szerelmes hölgynek, 's ilyen forma a' mexikoiak' gedés (galanteriás) beszéde.

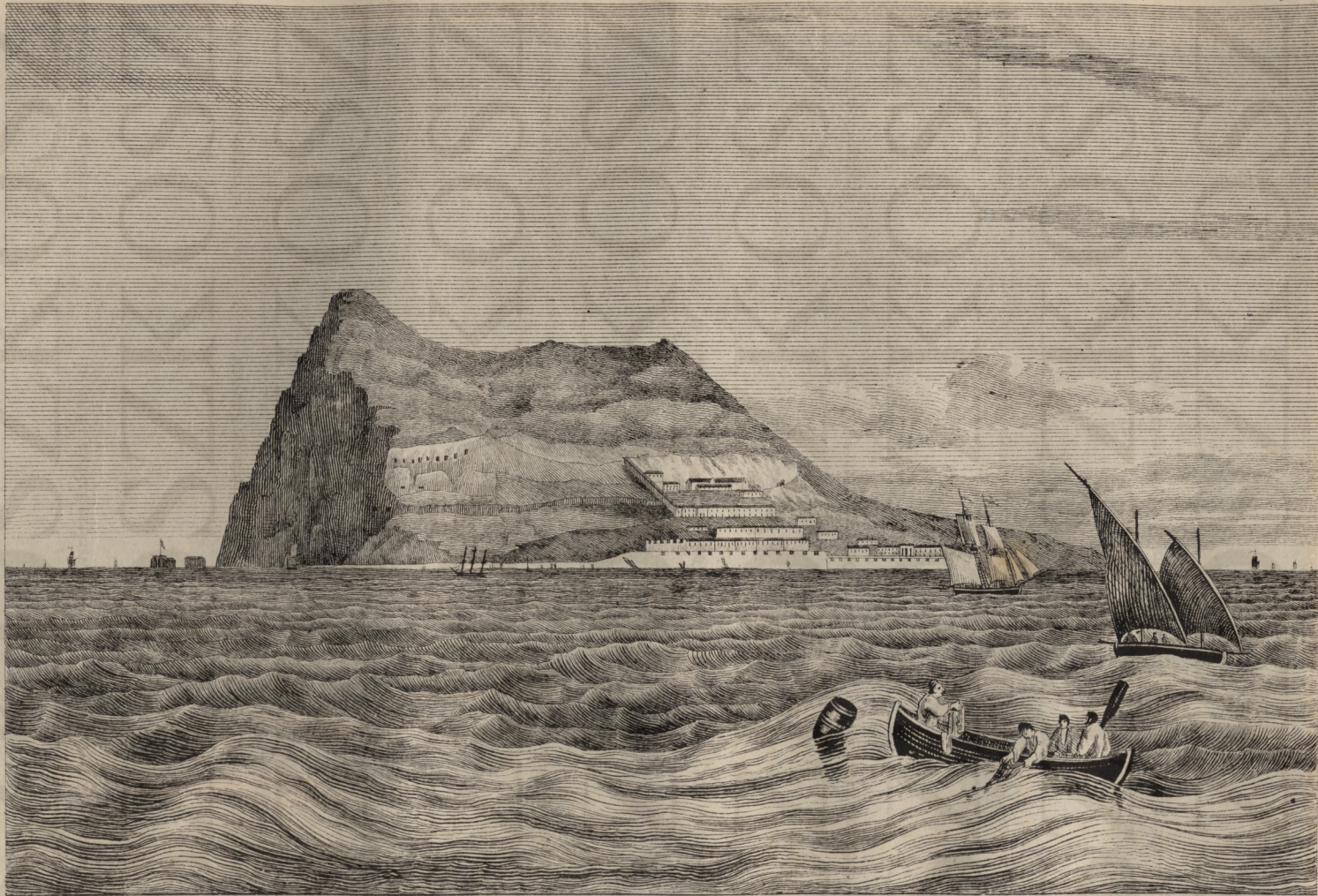
Az alsóbb osztályokban élesebb bélyege van némelly tekintetben az asszonyoknak. Ez onnan van, mivel mint mindenütt, a' jobb állapotuak' szabályaitól eltávoznak 's a' közvéleményt fitymálják. A' házban ezivakodók, azon kívül minden tartózkodás nélkül engednek boszuálló 's féltékeny indulatjoknak szabad futást. Az alsóbb rendű polgárnék ritkán viselnek tollat vagy virágot, kalapot pedig soha sem. A' leparák nem oly pongyolák mint férjfaik, legalább több szemérmességgel bírnak. Furcsa öltözetjük egy bő ingből áll, melly felül a' keblen össze húzathatik, arra egy mindenütt bő öltönyt húznak, 's azonfelülre egy fejtörést. Töbnyire mezetlen lábbal járnak, de vásárnap atlazcipőt húznak, mellyet aztán a' hét' első napjaiban is megtartanak. A' kicsapongásban semmit sem enged egyik nem a' másiknak. A' veszekedés igen gyakori ezen asszonyok közt; epen oly erősen mint ügyesen

hajítanak kövel, és mindnyájan bizonyos fegyvert, *tranchétet*, hordanak, melly a' gyiloknál veszedelmesebb sebeket üt. Küzdéseiknél bizonyos szabályokat tartanak mint a' párviadalnál. Először is azt határozzák meg, mily mélyen szabad ütni a' tranchétet. Kihíváskor ujjaikkal mutatják a' fegyveren, milyen mély sebet készek kiállani. Minthogy rendszeren féltékenységből támad a' párviadal, az arcz felé szoktak irányozni.

A' *guadalaxarai* leparákat nem kell felszerélni a' *mexikóiak*-kal, noha ezeknek életmódja sem sokat különbözik amazokétól, sőt az mondatik rólok, hogy még féltelenebbek. Az *indusnák* dolgozók és szakadatlanul háztartással foglalatások. Ezek készítik a' *tortillát* (má-lét) melly unalmas munka mindennap előkerül; ezek hordják ki az ételt a' mezőre; ezek látják el a' piacot mindentéle élelemmel. Ha városba mennek, egy nagy kosárban viszik árujaikat, mellyek lepedőbe takartatnak; ennek végét mellyök alatt öszvekötik. Kik gyermeket szoptatnak, ezt teszik a' lepedőbe, a' kosarat pedig fejeiken viszik. A' gyermek csak test' közepénél fogva tartatván, feje 's lába szabadon fityeg, 's anyja' szapora menésénél épen nem szenved az erős hanyatásban. Az *indusnák* 11 — 12 esztendő korukban már férjesedhetők, de hamar is megöregeszenek. Rendszeren kicsinyek de jó alkatuak; néha igen szépek talátnak köztök. Fekete hajukat veres galandokkal fonják be 's fejükre csavarítják. A' fejnek ezen ékessége igen szép lenne, ha mindig tisztán tartatnék, de a' tisztaág nem az ő dolguk, és testökkel épen úgy nem gondolnak mint öltözetjükkel. A' szemérmetség soha sem hagyja el őket egészen. Ruhájok fejtöréstől készül 's alig ér térdig, karjok rendszeren meztelen. Némelly *indusnák* a' városba mennek szolgálni, hol szelidségök és becsületességök miatt nagyon kedveltetnek; dajkáknak is örömet fogadtatnak.

A' madarak' vándorlása.

A' madaraknak is van hazájok, hol életöknek legszebb idejét töltik, az új kelést nevelik 's éneklésökkel a' hallgató világot örvendezte-



Gibraltar



Gibraltar.

tik. De egész család felkerekedik, szülék és gyermekek elhagyják születéshelyüket és külföldre utaznak. E' szerint idejük kétfelé van osztva: egyik felét a' hazában töltik el, a' másikat idegenben. Minden madárban megvan a' kívánság hogy elutazzon 's a' világot lássa, kivévén azokat, mellyek régóta városban lakván, szokásukat és természetüket megváltoztatták. Ezen velök született ösztön hirtelen ébred fel minden előkészület nélkül; csaknem minden madár egy helyütt van még ma, és már holnap egy sem láttatik. Fogságban rögtöni nyugtalanság vétetik rajtok észre; estvére leülepednek szokás szerint, de szenderegve felreppenek és nyugtalansággal repkednek ide 's tova. Ez több napokig tart. Egy rész nappal gyötrődik, más nagyobb rész az éj' homályában, ismét más rész mind nappal mind éjjel, mindaddig, míg a' vándorlás' időszaka el nem mulik. Útközben csak evés végett állanak meg; de ritkán alusznak, míg rendeltetésük' helyére nem értek. Rendesen oly magasan repülnek, hogy gyakrabban csak hallani lehet szavokat, nem pedig magokat látni, és mindig szél' ellenébe repülnek.

Vándorlásuknak célja táplálati ösztönök' kielégítése. A' föld' éjszaki tájékai eleitől fogva számtalan millio vízi madarak' lakhelyei voltak, hol a' messzeterjedő mocsáros, eloszolhatatlan hóval határozott pusztákon soha sem ébreszté fel más hang a' borzadalmas echot csak az ő szomorú vijongásuk. Bátorságban nevelik ott fijaikat, 's míg a' nyár tart, az iszonyú sokaságu bogarak' bőségében soha sem látnak eledelben hiányt. De mihelyt az életadó nap visszavonja magát, a' fagyasztó szél és nehéz sűrű köd uralkodását elkezdi, érzik előkövetjeit a' télnek, 's a' sajditó természeti ösztön megsugja nekik, hogy közelget a' szűkölködés' ideje, bővölködő országot mutat nekik és útnak indulásra nógatja őket. Nézésre méltó akkor a' látmány, mint lebegnek számtalan seregek a' levegőben a' teremtó' vezérlete alatt, minden fajt egy egy vezér kormányozván a' legnagyobb szabálysággal, 's hihetetlen gyorsasággal 20 mértföldet haladnak egy óra alatt a' déli tartományok felé.

Megjegyzésre méltó e' mellett sokaságuk. Kisebb nagyobb számú csoportokban költöznek, a' szerint mint a' faj kisebb vagy nagyobb; de

minden esetre igen számosak. Egy tengeri utazó Australiába hajózáván, oly nagy csoport hojsza- vagy szélvész- madarat látott, hogy a' tömeg' vastagsága 150 — 240, szélessége pedig 900 és több lábnyi vala, és szakadatlan gyorsasággal két egész óraig tartott hosszúsága. Ha e' szerint felveszi az ember, hogy ezen madároszlop 130 láb vastagságu 's 900 szélességű, egy óra alatt 6 mértföldnyire ment, és mindenik madárnak 9 kubikküvelyk hézagot számít, ezen nagy seregnek száma 1,51,500,000-re megyen. Az egyesült statusbeli vándorgalambok még hámulatosabb sokaságban vándorlanak; mert egy ottani természetvizsgáló' számolása szerint egy négy óraig tartó huzam legalább 2,230,272,000 galambból állott. Megjegyzésre méltó továbbá gyorsaságuk. Hogy a' tengeren keresztül érhessenek, természetesen igen nagy sebességre van szükségük, ha éhség és fáradtság miatt el nem akarnak veszni; de hogy a' szükséges repülő erővel is birnak, a' kövekező adatokból világlik ki. A' kőfali fecske 100 mértföldet repül egy óra alatt általában véve, még is elég ideje marad evésre, fészekhez való' szedésére 's a' t. 1820 esztendőben 110 galambok vitettek Brüsseltől Londonba, 's július 19-kén dél előtt 3/4 9-re eleresztettek; egyik Antverpiába ért Londonból (186 angol m. f.) délutani 3 óra 18 perczkor vagy 5 1/2 óra alatt; öt 8 perczel később érkezett meg, 13-nak 8 órára vala szüksége ezen út' megtevésére. Egy más galamb Londonból Maastrichtba (360 ang. mf.) 6 1/2 óra alatt repült. Végre megjegyzésre méltó ábrájok a' repülésben; mindenkor bizonyos figurát képeznek, melly alakjokkal, erejökkel, rendeltetésökkel 's a' t. megegyezik. Legnevezetesebb figurákat képeznek a' vadludak; mert magas és rendes repülésök ékforma; mindenik egyes madár kevesb erőködéssel hasítja a' levegőt, 's a' V. A. L. figura, vagy egyenes vonal' változása a' vezető által okoztatik, melly midőn elfárad, elhagyja helyét és hátul a' többiek közé egyveledik; másnak hagyván az elsőséget.

A' fényes nap turbékolásra csalogatja a' vándorló galambot, a' rigót és pacsirtát szelid megható éneklésre. —

P a l o t a.

Hasztalan igyekeztek *Maximilián* király' követei 1566 Konstantinápolyban békeséget eszközölni; *Szolimán*, a' hetvenhat éves hős, ifjult erővel akará megmutatni a' hitetleneknek a' magasságos porta'világuralkodásra való igazságát, és temérdek erővel útnak indult siralmas állapotú hazánk felé. *Maximilián* az augsburgi országgyűlésen mulatott, 's a' budai beglerbeg *Aszlán Jahi-Ogli*, Muhamed' fija, azt adá hírül *Szolimánnak*, hogy *Maximilián* legkevésbé sincs hadra készülve, sőt bizonytalan, mikor jön el *Augsburgból*, ha tehát jön a' szultán, egész Magyarország és Ausztria tárán áll győzedelmes fegyvereinek. Az opium' és erős pálinka' telhetetlen éldelele által szünetleni ingerletben tartván magát *Aszlán*, urának a' győzedelmi pályán elébe akara menni. Junius 4-kén tehát nagy erővel hagyá el Budát, hogy *Palotát* *Veszprém* vármegyében elfoglalja. Parancsnok ottan *Thury György* vala; emberséges, előre vigyázó, elszánt, harcos, hőselekkü ember. Kívánságára száz lövészt küldött neki *Izdenczy* István' vezérlete alatt *Salm* Eginó; a' pápai kapitány *Török* Ferencz két száz ötven embert hozott segítségére. Ezekkel várta *Thury* a' dicsekedő ellenség' jövetelét. Két nap mulva 9 ezer emberrel állot *Aszlán* *Palota* előtt, és nyugoti oldalán a' *Móré* László által építetett bástya előtt ostromlani kezdé a' várat. De minthogy az erős falon kárt nem teheté itt lövődözése, a' keleti oldalra fordult, 's a' várbeli kápolna előtti falakat lödözte. Nehány nap mulva tágas rés nyitatot itten, de *Pap* Péter és *Deák* Péter, *Thury*' elfogott harcosai, a' basa elébe vezettetvén, ámitva inték őt a' megrohanástól, azt adván elő, hogy szerfeletti mély holtozatok a' kápolna alatt győzhetetlen akadályai lennének a' megrohanásnak. *Aszlán* tehát nem is merészle ezt, hanem folytonos lövődöztetéssel mindig nagyobbítá a' rést, elvesztvén két legjobb pattantysút a' várból tett kilövés által. Tizedik napon több ellövetett hétszáz golyónál, 's a' faltörés oly nagy vala, hogy egy elszántabb hadiember nem is kételkedhetett volna többé a' megrohanás' foganatján. De *Aszlán* előbb *Luphti-Delyt* küldé ki *Pápa* és *Győr* felé kémlelésre, ha valyon nem jön é valahonnan se-

gítség. A' lokonyi erdőbeli úton háromszáz szekeret látott ez meg tizenkétszáz nyilasok' őrizete alatt, kiket *Salm* küldött vala ki, hogy a' győri várhoz fát hozzanak.

Luphti-Dely eleget látott; azonnal visszasietett 's jelenté *Aszlánnak*, hogy az egész királyi erő gyorsan iramlik előre, 's előcsapatja szekeren közelget. *Aszlánt* meglepé a' rémület, 's mihelyt éj lett, nagy esendességben vonult vissza *Palotától* *Székesfejér* várfelé. A' visszavonulási jel koránt sem dobokkal, trombita szóval adatott hírül, hanem suttozással fülről föltre, mely nagy ijedelmet és zavarodást okozott a' táborban. A' legszilajabb szaladásnak erevében, sátorokat, zászlókat, fegyvereket és mindent oda hagyának, nem lévén elegendő vonómarhájok.

Julius 30-kán egész erejével *Harsány* és *Mohács* közt állott már *Szolimán*. *Aszlán* is oda ment épenazon napon, kikerülvén *Mustafa'* hozzáérkezését a' halálos parancsolattal. Reménylé, hogy szigorú urától még itt kegyelmet nyer; de meg sem hallgattatván, a' nagyvezér' sátora előtt kivégeztetett a' palotai megfontolatlan ostromlásért 's azon gondatlanságért is, mely miatt *Veszprém* és *Tata* elvesztek. He-lyébe *Mustafa'* bég tétetett budai basává.

Mezei gazdaság és falusi iskola.

Régi közmondás „hol pénz van, ott az ördög van; de hol nincs, ott két ördög van.“ Ez épen annyit jelent, hogy hol az ember szegénységgel, szűkséggel 's inséggel küzködik, még egyszer annyi véték uralkodik mint ott, hol mindennel bővölkedik. De van egy középállapot a' szegénység és gazdagság közt, tudnillik hol mindennapi munka 's iparkodás által megelégedés mellett nem csak az élet' szükségei, hanem az élet' kényelmei is pótolatnak. Ezen állapot legkedvezőbb az erkölcsiség' diszletére. Épen annyi dolga van ott az embernek, a' mennyi szükséges az egészség' fentartására 's az esztelen, vétkes és ártalmas útakról elvonására; épen annyi henyelő ideje, a' mennyi szükséges a' munka utáni kinyugvás-
ra 's teendő munkára megkivántató erő' gyűj-

tésére. Az éldelet idomban áll a munkásság-gal; sem életunalom nem származik tehát, sem elcsüggedés szükölködés vagy felesleg miatt. Nincs az embernek módja kicsapongásokat tenni, mellyek költségbe kerülnek, de vétkekre sem vetemedik kénytelenségéből.

Ez a közép rend' szerencsés helyheztetése, 's ez lehetne mind azoké, kik munkájok után élnek, kiváltképen pedig azoké, kik a földmívelést űzik. Bár csak az oktatás, nevelés is lenne olyan a falun, a milyennek lennie kellene!

Volt egy praelat, ki mindent a moral által tartott elérhetőnek, mi egy nemzet' jólétét előmozdítja. Hogy sokban igaza vala, tagadhatatlan; de hogy valamely népet moralításra lehessen felemelni, mindenek előtt oly állapotba helyheztetésén kell igyekezni, mellyben az élet' kényelmeit és szükségéit magának megszerezheti; igyekezni kell a természet' munka' szaporításán; szívet, fejet képezni 's nemesíteni kell az ifjúságnál, az ártalmas tévedéseket pedig oktatás és nevelés által kiirtani. Senkitől sem függ ez annyira, mint a falusi lekipásztortól és oskolamestertől. Minden falusi oskolában tanítani kellene a különböző föld' minémiségét, 's mint hat ezeknek egyválté a tenyészetre. Az oskolamester mutatná meg tanítványának, mint kell a fával és kertel bálni. Tanítaná meg azokat a barom- és méhtartás' főelveire, a trágya' legcézirányosb használatára 's a természetny' legsikeresb haszonvételére. Minden oskolában kellene lenni különbéle növény-gabona- föld- és kögyüjteménynek, ugy az újabb megjobbított mezei szerszámok' mintájának is. Az ekék' mintájának látása által, az egiptomiak legegyszerűbb és durvább ekéjétől a legújabb *Grangé* ekéig, jobban megismernék a gyerekek az emberi elme' és találmány' előhaladását, mint a' száraz leczkék előadásából, és jobban tudnák majd ezen műszert használni. Legalább minden esetre beoltatnék ezáltal a gyermek' elméjébe a' jobbitás' és új tapasztalás' vágya; kiirtatnék a' szerencsétlen hiedelem, hogy legjobb a' dolgot úgy tenni mint apja 's nagyapja tette; az ifjúság' gondolkozása munkásságra ingereltetnék, 's a' mit a' gyermek csak tízed részében értett meg, azt felserdült korában népirományok' olvasása 's tudakozódás

által egészen megérténé 's végre hajtaná. Egy oskolai könyv a' mezei gazdaságról fametszésekkel, melly olcsó áron adatnék, sokat tehetne a' népoktatásra nézve ezen tekintetben.

C h a r a k t e r.

Szembetűnő külöbség van a' jó 's erkölcsi, a' szép és nagy karakter közt. A' jó karakter az, mellynek vágyai, vonzalmái, szokásai a' természet' jótékonyága által semmi rosszal nem bírnak; az *erkölcsi* karakter előre azt téteti fel, hogy a' gondolkozás és cselekedet határozott és erős irányu a' rend és pontosság után. Az elsőnek tagadólag ennek valóság vagyon érdeme; a' jó karakter születik az emberrel, az erkölcsit szerzi magának; az első körülmények' következménye, a' második mesterség' míve; a' jó karakter néha gyengeség, a' morális gyakran nem igen nemes. *Szép* karakter az, mellynek fővonása haszon-nemlésés. A' szép karakter minden aprólékos szenvedelmektől és önséges tekintetektől ment; természet' ösztöne mindig arra unszolja, hogy önmagát elfelejtse; ez csak a' cselekvések' szépsége iránt érzékeny; jó akaratban él; a' gondolkozásnak és nagylelkűségnek ideálja közötti csudálatos szép harmoniájában áll ez; de a' szép karakter gyenge is lehet és gyakran hiány lehet benne energiára nézve szép tettek' kivételére. *Nagy* karakter legtökéletesebb és legritkább. Ebben egyesül a' szép és felséges; az akarat' ereje, ha vaserő lenne is, nem teszi a' nagy karaktert, de nincsen nagy karakter akarat' erő nélkül. Az emberbeni energia nem biztosít sem a' czél' természete sem annak eszközei felől. A' felséges, nemes, nagylelkű karakter még nem nagy magában, mert lehet, hogy erő 's állhatat' hiányával vagyon; de nagy karakter nincsen léleknagyság nélkül, mert csak ez határozza meg a' czél' nagyságát 's az eszközök' méltatását. A' nagy karakter tehát kettőt tétet fel: akarat' energiát 's a' gondolkodás' uralkodását a' szüköségén és vonzalmakon. —

Tajtékpipa.

A' hires pipafaragó Nagy volt első, ki a' pipának jó izlésű formát adott; az ő munkája tökéletes idomzatu, főképen jó furásával 's a' nyaknak szép hajlásával jeleskedik. Oly becsben is tartotta ő pipáját, hogy inkább a' vevő' szeme előtt szétzúzta a' kalapáccsal, mint sem árán alól adta volna el. Az igazi nagy pipák most gyakran 30 arannyal is fizettetnek. Mind a' mellett maga a' hires mester szegénységben halt el Pesten, hol valami 30 — 35 esztendő előtt élt.

Régi pénzfolyamat.

II Lajos a' mohácsi veszedelem előtt Morvaországba küldvén Baranyit a' törökök ellen segítséget sürgetni, négy magyar forintot adott neki az útra 50 xrxjával. Mily olcsó lehetett akkor minden!

N a p l ó.

December' 6-kán 1809 a' trónról levetett svéd király IV Gusztáv családjával együtt elhagyja Svécziát és Goltorpi gróf név alatt Németországba utaz.

- 7-kén 1804 ünnepélyes felszentelése az ausztriai császárság' méltóságának. — 43 K. előtt M. T. Cicero 64-dik évében meggyilkoltatik Antonius' katonái által; e' szerencsétlen áldozat Popiliusnak, a' gyilkosok' vezérének, kit egyszer megmentett volt, elejébe nyujtá fejét és bátrabban szenvedte a' halált, mint türte a' szerencsétlenséget. Fejét és kezeit Antonius azon szónokszékre téteté, mellyről a' szónok, mint Livius mondja, oly ékesen beszélt,

hogy emberi szózat soha még útol nem érte.

December' 8-kán 1652 a' hollandiai admirál Tromp diadalmaskodik Blake-n, angol admirálon a' calais-i canálisban. — 1708 születik I Ferenx római császár, Urunknak nagyatyja, ki által a' lotharingiai Ház uralkodói házunká leve.

- 9-kén 1608 születik a' hires angol költő Milton, kinek, „elveszett paradicsoma“ több europai nyelvekre fordítván, nevét halhatatlanítja. A' szerző' jutalma 10 fontból állott. Általában véve az angol költészetnek e' remekje első megjelenésekor kevés figyelmet gerjesztett. Csak miután Addison „szemlélőjében“ szépségeit tagolta, kezdett nemzete közelebről megismerkedni e' munkával. A' főszerepet a' sátán játssza benne; azért mondá Voltaire: „A' régiek a' Gratiáknak áldoztak, Milton áldozatát a' sátánnak tevé.“
- 10-kén 1807 Mária Ludovica, hetruriai királyné, leteszi a' kormányt 's ennek következtében Hetruria Franciaországhoz kapcsolatik.
- 11-kén 1792 XVI Lajos' vallattatása a' nemzeti gyülekezet' sorompói előtt. — 1718 agyonlövetik XII Károly svéd király a' Friedrichshall előtti sánczárkokban, hihetőleg gyilkos kéz által.
- 12-kén 1653, Cromwell Olivier Anglia' protektorává lesz. — 1813 három ezer fegyveres tirolis Insprukba tódul 's onnan a' bajor katonaságot kiüzvén, a' régi ausztriai kormány' helyreállítását kívánják.

POZSONYBAN.

Ifj. Schmid Antal' betűjével és költségén.